

UDK 316.772.4(049.3)

Primljeno: 04. 04. 2024.

Stručni rad
Professional paper

Zarfa Hrnjić Kuduzović

SIMBIOZA KOMUNIKACIJSKOG I DRUŠTVENOG

**(Najil Kurtić, *Komunikacijska varijabla*,
University Press, Sarajevo, 2024)**

U tekstovima objedinjenim u knjigu *Komunikacijska varijabla* na 307 stranica autor Najil Kurtić tematizuje raznolike, relevantne i aktuelne komunikacijske fenomene poput govora mržnje, lažnih vijesti i drugih informacijskih poremećaja u javnom diskursu, zatim krize javnih medijskih servisa i uloge medija u demokratizaciji političkog odlučivanja. Iako se površnim uvidom može učiniti da se spomenuta relevantnost i aktuelnost ne mogu pripisati posljednjim trima poglavljima koja se bave medijskim i društvenim promjenama s kraja XIX i početka XX vijeka, njihov sadržaj razotkriva izrazitu sličnost i uzročno-posljedičnu povezanost sa savremenim zbivanjima. To se prvenstveno odnosi na društvenu ulogu medija u izgradnji bosanskog nacionalnog identiteta. Ono što povezuje svih osam poglavlja knjige je rasvjetljavanje uloge komunikacijske infrastrukture u tokovima i ishodima društvenih fenomena. „Komunikacijska varijabla je uvijek djelovala. Druga je stvar što je često u naučnim i laičkim interpretacijama ona zanemarivana ili marginalizirana u korist ekonomske ili geopolitičke varijable. U svim historijskim događajima, progresijama i regresijama, u kojim su presudnu ulogu igrale velike grupe ljudi, zahvaćene privlačnim, zavodljivim, ne i nužno moralnim idejama, svjesno je manipulirano komunikacijama; ne samo odnosima prema drugima i sa drugima, već i odnosom prema sebi“ (str. 11-12).

Suprotno popularnom narativu u kojem se u javnom prostoru komunikacija predstavlja kao univerzalno sredstvo za rješavanje društvenih problema, a nedostatak

komunikacijskih vještina i političke volje kao uzrok konflikata, autor uvjerljivom argumentacijom razbija taj mit. Znalачkim objašnjavanjem komunikacijskih fenomena u kontekstu političkih, ekonomskih i kulturoloških kretanja, Kurtić ukazuje na uslovljenost ishoda komunikacije, pa i učinaka medija, faktorima nekomunikacijske prirode. Takav pristup primjetan je u svih osam poglavlja, ali je najeksplicitniji u prvom naslovljenom „Diskurzivno komunikativno djelovanje: između koncepta i empirije”. Polazeći od Habermasove teorije komunikativnog djelovanja, autora, neupitno opredijeljenog za dijaloški model komuniciranja, zanimaju uslovi za ostvarivost i učinkovitost dijaloga. Kritikuje teleološku instrumentalizaciju komunikacije koju identifikuje kao glavni uzrok kolapsa dijaloškog modela u političkoj komunikaciji.

U drugom poglavlju „Instrumentalizacija laži u javnoj komunikaciji“ autor sistematično piše o lažnim vijestima. Identifikuje zajedničke elemente u definicijama lažnih vijesti, opisuje genezu ovog informacijskog poremećaja ukazujući na to da on nije novost, ali mapira njegove specifičnosti u mrežnom okruženju u odnosu na klasične medije. U objašnjavanju procesa i modela širenja lažnih vijesti s razlogom projevava skepticizam prema učinkovitosti aktuelnog pristupa njihovom suzbijanju. Referirajući se na obeshrabrujuće rezultate empirijskih istraživanja koja ukazuju na kognitivnu i emotivnu nespremnost publike da mijenja uvjerenja zasnovana na lažnim vijestima, kao i na kratkotrajne efekte razotkrivanja lažnih vijesti provjeravanjem činjenica, Kurtić upozorava da to ipak ne smije biti razlog za odustajanje od sistemskog suzbijanja informacijskih poremećaja. Njihove su posljedice isuviše ozbiljne po društvo da bi se odustalo. Jedna od najmanifestnijih konsekvenci informacijskih poremećaja je informacijska apatija građana koja će, upozorava autor, uzdrmati način na koji konzumiramo informacije. Objašnjava kako će zastupljenost i dometi informacijskih poremećaja sve manje zavisiti od novinara zbog brojnih profitnih igrača koji su se duboko involvirali u industriju vijesti.

Posebno vrijedno je treće poglavlje „Konceptualizacija monitoringa govora mržnje u bosanskohercegovačkim medijima“ u kojem je predstavljen model monitoringa govora mržnje kao rezultat originalnog istraživačkog rada autora. Zbog visoke frekventnosti govora mržnje u javnom diskursu, ne samo u BiH, nego širom svijeta, ovaj problem je visoko na agendi komunikoloških istraživanja, ali i projekata različitih organizacija civilnog društva. Međutim, metodološka valjanost mnogih od tih projekata je upitna. Zbog toga je izrazit pragmatični značaj ovog modela koji je vrlo koristan za buduća istraživanja. U njemu je fenomen govora mržnje temeljito operacionalizovan, a svi indikatori precizno definisani. Time je uveliko olakšano pre-

poznavanje sadržaja koje je opravdano podvesti pod govor mržnje, odnosno isključivanje onih iskaza koji odstupaju od komunikacijskog bontona ili etike javne riječi, ali nisu govor mržnje. Zahvaljujući temeljitom objašnjenju spomenutog modela – od konceptualizacije pojma govora mržnje do statističke obrade podataka i preporuka pri izvođenju zaključaka, moguće je pouzdano utvrditi indeks kontaminacije govorom mržnje.

“Javni medijski servis u krizi” tema je četvrtog poglavlja koje autor situira u širi društveni kontekst uvažavajući kako specifičnosti BiH tako i evropske tendencije koje ne pogoduju razvoju, pa ni opstanku javnih medijskih servisa. Ipak, osim tendencija u razvoju informacijsko-komunikacijske tehnologije, tržišnih imperativa i neblagonaklone medijske politike koji otežavaju poziciju javnih medijskih servisa i u drugim evropskim državama, javni servis Bosne i Hercegovine (BHRT) kao jedan od simbola državnosti, ukazuje Kurtić, izložen je godinama i političkim pritiscima. Dakle, stanje neodrživosti u koje je doveden BHRT nije posljedica primarno ekonomskih kretanja i tehnološkog razvoja, nego političkih opstrukcija. „... Dezintegracija javnog servisa se tretira kao instrument za dovršetak dezintegracije bosanskohercegovačkog društva, a u konačnici i državno-političke dezintegracije BiH” (str. 136).

Demokratsko i dijaloško opredjeljenje autora evidentno je i u petom poglavlju “Komunikacijska varijabla participacije građana u lokalnoj samoupravi” u kojem temeljito analizira ulogu lokalnih konvencionalnih i mrežnih medija u informisanju, odnosno participiranju građana u političkom životu. Poglavlje je potkrijepljeno rezultatima empirijskog istraživanja. Kvalitet izvještavanja lokalnih medija nerijetko je predmet analiza i različitih tipova istraživanja tokom predizbornih kampanja. Za razliku od istraživanja ograničenih na deskriptivne statističke nalaze ili pak na presmjela uopćavanja bez uporišta u kvantitativnim podacima, prezentovano istraživanje može poslužiti kao dobar model metodološki ispravnog istraživanja čiji rezultati omogućavaju uopćavanje zaključaka.

Šesto poglavlje “Aktuelnost Sulejmanpašićeve kritike žurnalizma” u kojem je Kurtić predstavio Dževada Sulejmanpašića, autora knjige *Žurnalizam razarač čovječanstva: novinarstvo sa najmanjom merom žurnalizma*, kao prvog komunikologa u tadašnjoj Jugoslaviji, te njegov društveni i kulturni angažman na prosvjećivanju bosanskih muslimana, rezultat je posvećenog istraživačkog rada autora o neistraženoj temi i prikupljanja teško dostupnih i dosad neobjavljenih podataka. „Objašnjenje za razorni utjecaj novinarstva na čovječanstvo Sulejmanpašić vidi prvenstveno u kvalitativnim karakteristikama novinarstva“ (str. 240). Sulejmanpašić je još 1936. godine,

kada je knjiga objavljena, kritikovao disfunkcionalno izvještavanje medija ispoljeno u senzacionalističkim, površnim i izmišljenim sadržajima.

Poveznica posljednja dva poglavlja – sedmog „Novine u Bosni u osmanskome periodu i nacionalna samoidentifikacija Bošnjaka“ i osmog „Bosanstvo i Bošnjaci u agendi «Bošnjaka» je rasvjetljavanje uloge štampe u razvoju bosanskog nacionalnog identiteta tokom osmanske, odnosno austro-ugarske vladavine. Autor elaborira makro i mikro faktore zbog kojih je taj proces ostao na pokušaju. „Dok je proces konstituiranja srpske i hrvatske nacije bio uveliko u toku, pa i na samoj teritoriji Bosne, bosansko muslimansko plemstvo, uljuljkano u predstvu o pripadanju svjetskom carstvu i preokupirano očuvanjem svojih staleških privilegija, nije pokazivalo poseban interes za nacionalno samoodređenje“ (str. 268). U procesu formiranja evropskih nacija važna je bila integrativna uloga štampe koja je pomogla u buđenju samosvijesti naroda pomažući mu da se prepozna po istom jeziku, kulturi, običajima, ali i da čita interpretacije društvenih događaja koje su u novinama nudili intelektualci iz tog naroda. Međutim, piše Kurtić, „...Bošnjaci u tom periodu nisu imali kulturne i političke, svjetovne inteligencije, formata Ljudevita Gaja, koji bi definirali i artikulirali, na evropski način, nacionalni identitet Bošnjaka, i drugo, u Bosni nije bilo štampe, novina niti književne periodike bez kojih je u to vrijeme bilo nezamislivo nacionalno samoidentificiranje i homogeniziranje, pa i jedinstveno djelovanje plemstva“ (str. 270). Mnogi od uzroka koje spominje poput nerazvijene političke javnosti u BiH i penetracije srbijanskih medija na prostor BiH prisutni su i danas. Otuda ova poglavlja nisu tek historijski osvrt nego analiza koja doprinosi razumijevanju, pa i prognoziranju ishoda aktuelnih političkih i medijskih procesa.

Komunikacijska varijabla je originalno naučno djelo u kojem Kurtić sistematično i argumentovano elaborira sopstvene teze ili pak, kod pozivanja na relevantne naučnike, nudi vlastite interpretacije njihovih teorija i nalaza. Bogato naučno iskustvo ogleđa se u sistematizaciji prezentovanih spoznaja, detektovanju uzročno-posljedičnih odnosa, objašnjavanju procesa i modela analiziranih fenomena, te ukazivanju na rješenja. To je rezultat posvećenog teorijskog i empirijskog istraživanja komunikoloških fenomena, odnosno njihovog situiranja u širi društveni kontekst. Knjiga je i metodološki vrijedna jer može poslužiti kao model za konceptualiziranje i provođenje empirijskih istraživanja, prvenstveno u poglavljima o govoru mržnje i participiranju građana u javnim politikama.

Knjiga će koristiti naučnicima i stručnjacima koji se bave javnim komunikacijama. Predstavnicima državnih institucija, međunarodnih i domaćih organizacija civilnog društva koje se bave govorom mržnje i lažnim vijestima može poslužiti u osmišlja-

vanju učinkovitijih strategija za suzbijanje različitih informacijskih poremećaja. Stručnim udruženjima novinara, kao i organizacijama civilnog društva koje se bave medijskim analizama bit će korisna u metodološkom smislu, kao svojevrsan vodič o tome kako konceptualizovati i provesti metodološki valjano istraživanje.

Adresa autorice
Author's address

Zarfa Hrnjić Kuduzović
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
zarfa.hrnjic@untz.ba

